

Ο Αρχαιολογικός Χώρος
του Σουνίου

The Archaeological Site
of Sounion

Η σημασία του Σουνίου για την πόλη – κράτος των Αθηνών

Το ακρωτήριο του Σουνίου, η νότια απόληξη της Αττικής, αποτελεί σημαντικό στρατηγικό σημείο. Από εκεί, η πόλη – κράτος των Αθηνών έλεγχε το θαλάσσιο πέρασμα προς το Αιγαίο και τον Πειραιά, το κεντρικό λιμάνι, καθώς και τη χερσόνησο της Λαυρεωτικής, με τα πλούσια μεταλλεία αργύρου, χάρις στα οποία αναδείχθηκε σε υπερδύναμη τον 5^ο αι. π.Χ.

Ο αρχαιολογικός χώρος του Σουνίου

Μέσα στο φρούριο (1) του ακρωτηρίου, το υψηλότερο σημείο καταλαμβάνει το ιερό του Ποσειδώνος (2). Η είσοδος στο φρούριο γινόταν από την πύλη στο ΒΔ τμήμα του τείχους. Από την πύλη, ανηφορίζοντας μέσα από τον οικισμό (3) που κάλυπτε τις πλαγιές, κατέληγε κανείς στο πρόπυλο του ιερού. Σήμερα, ο επισκέπτης εισέρχεται στο φρούριο ανορθόδοξα, υπερπηδώντας το ανατολικό σκέλος του τείχους. Στον αμμώδη μυχό του όρμου βόρεια του ακρωτηρίου βρισκόταν το λιμάνι (4). Στην είσοδο του όρμου, διαμορφώνονται στη βραχώδη ακτή οι νεώσοικοι (5) για τη στάθμευση πολεμικών πλοίων. Περί τα 400 μ. βορειοανατολικά, το ιερό της Αθηνάς σουνιάδος (6) καταλαμβάνει την επίπεδη κορυφή χαμηλού λόφου.

The Significance of Cape Sounion for the City-state of Athens

Cape Sounion, the southernmost tip of Attica, is a significant strategic point, whence the city-state of Athens controlled the sea passage to the Aegean Sea and Piraeus, the central port, as well as the Lavrion peninsula, comprising the rich silver mines thanks to which Athens emerged as a leading power in the 5th century BC.

The Archaeological Site at Sounion

Inside the fortress (1), the summit is occupied by the sanctuary of Poseidon (2). Entering through the gate at the NW part of the fortification wall, one ascended through the settlement (3) which covered the slopes to reach the monumental gateway of the sanctuary. Nowadays, the visitor enters the fortress crossing over the east part of the wall. In the sandy cove north of the cape the port (4) was located. On the rocky shore at the entrance of the inlet, ship sheds (5) were cut out for warships to be hauled.

About 400 m to the northeast, the sanctuary of Athena (6) occupies the flat top of a low hill.

Ο Αρχαιολογικός Χώρος του Σουνίου • The Archaeological Site of Sounion

Ελαιογραφία, H.J. Johnson, περί το 1884
Oil painting, H.J. Johnson, c. 1884

Ο Αρχαιολογικός Χώρος του Σουνίου • The Archaeological Site of Sounion

05

Η κατοίκηση στην περιοχή του Σουνίου

Το φρούριο και τα ιερά ανήκαν στο δήμο των Σουνιέων, όπως διαμόρφωθηκε με την πολιτειακή μεταρρύθμιση του Κλεισθένη το 510 π.Χ. Ο οικισμός του φρουρίου μάλλον ήταν το κέντρο του δήμου, από τον οποίο είναι γνωστά και άλλα κατάλοιπα. Στο περιβάλλον του φρουρίου, εντοπίζεται οικισμός **(7)** πάνω από το λιμάνι και νεκροταφείο **(8)** κλασικών χρόνων στην παραλία όπου το ναύδριο του Αγίου Πέτρου, καθώς και τμήμα οικισμού των ρωμαϊκών χρόνων **(9)** δυτικά του Αγίου Πέτρου.

Η ανθρωπίνη παρουσία στην περιοχή μαρτυρείται όμως από τους προϊστορικούς χρόνους. Από το ακρωτήριο αναφέρονται τάφοι **(10)** της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού (3^η χιλ. π.Χ.).

Το Σούνιο στους αρχαίους συγγραφείς

Πρώτος αναφέρεται στο Σούνιο ο Όμηρος (*Οδύσσεια*, γ 278), περιγράφοντάς το ως το «ιερό ακρωτήριο των Αθηναίων». Ο Ηρόδοτος (6,87) μας πληροφορεί ότι κάθε τέσσερα χρόνια οι Αθηναίοι οργάνωναν εκεί μεγάλη γιορτή και ο Θουκυδίδης (8.4.1) ότι τείχισαν το ακρωτήριο κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο (413 / 412 π.Χ.). Το ιερό του Ποσειδώνος μνημονεύουν οι τραγικοί ποιητές Ευρυπίδης και Σοφοκλής και ο κωμικός Αριστοφάνης.

Πληροφορίες παραδίδουν ερευνητές, όπως ο Στράβων (*Γεωγραφικά*, 1^{ος} αι. π.Χ. – 1^{ος} αι. μ.Χ.) και ο Στέφανος Βυζάντιος (*Εθνικά*, λ. Σούνιον, 6^{ος} αι. μ.Χ.). Σύντομη αναφορά κάνει ο περιηγητής Πausanias (*Ελλάδος Περιήγησις*) τον 2^ο αι. μ.Χ., οπότε το ιερό του Ποσειδώνος είχε παρακμάσει και ο ναός της Αθηνάς είχε ήδη αποδομηθεί μέχρι θεμελίων και μεταφερθεί στην αγορά των Αθηνών. Ο περιηγητής αναφέρει εσφαλμένα ότι στον ορατό στο ακρωτήριο ναό ετιμάτο η Αθηνά. Η πλάνη αυτή εξακολούθησε μέχρι το 1899, οπότε η εύρεση επιγραφών οδήγησε στην αναγνώρισή του ως ναού αφιερωμένου στον Ποσειδώνα.

Ο ναός της Αθηνάς αναγνωρίσθηκε από την ιδιότυπη αρχιτεκτονική μορφή του, την οποία περιγράφει ο Ρωμαίος αρχιτέκτονας Βιτρούβιος (*Περί αρχιτεκτονικής*, 1^{ος} αι. π.Χ.).

Οι περιηγητές και οι αρχαιολόγοι στο Σούνιο

Από τον 17ο αι. ξένοι περιηγητές (G. Wheler / 1676, J.-D.Le Roy / 1754, R. Chandler / 1765, E. Dodwell /1805, A. Blouet /1829 κ.α.) στο Σούνιο αντίκρισαν με ρομαντική διάθεση τον ερειπωμένο ναό του Ποσειδώνος. Οι κίνες που στέκονταν όρθιοι, έκαναν γνωστό το ακρωτήριο ως *Καθοκολώνες*.

Ο Blouet, όπως προηγουμένως (1797) αρχαιολόγοι και αρχιτέκτονες της Εταιρείας των Dilettanti, επιχείρησε την αποτύπωση και μελέτη των ερειπίων, προχωρώντας επίσης σε μερική ανασκαφή των προπυλαίων του ιερού. Ρομαντικοί επισκέπτες του ναού, όπως ο λόρδος Byron το 1810, χάραξαν το όνομά τους πάνω στα μάρμαρά του.

Η επιστημονική έρευνα του ναού του Ποσειδώνος άρχισε το 1884 από τον αρχαιολόγο – αρχιτέκτονα W. Dörpfeld, Διευθυντή του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου. Ο αρχαιολόγος Βαλέριος Στάης ανέσκαψε συστηματικά (1897 – 1913) με δαπάνη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας τα ιερά, το τείχος και τον οικισμό.

Εργασίες για τη στερέωση και αναστήλωση του ναού πραγματοποιούνται από το 1874. Η σημερινή εικόνα του ναού διαμορφώθηκε στην δεκαετία του 1950 μετά τις επεμβάσεις από την Αρχαιολογική Υπηρεσία με ευθύνη του αρχιτέκτονα – αρχαιολόγου Αναστασίου Ορλάνδου, μελετητή του μνημείου.

Habitation at the Sounion Area

The fortress and sanctuaries belonged to the deme of Sounion, formed through the state reorganization by Kleisthenes in 510 BC. The settlement in the fortress probably forms the center of the deme, of which more remains are also known. In the surroundings of the fortress, a settlement **(7)** is located over the port and a cemetery **(8)** of the Classical period on the shore where the church of Saint Peter is, as well as part of a settlement **(9)** of Roman times west of the church.

Prehistoric habitation is also attested in the area. Graves **(10)** of the Early Bronze Age period (3rd mil. BC) are reported on the cape.

Sounion in the Ancient Writers

Homer was the first to refer to Sounion (*Odyssey* c 278) as “the sacred cape of the Athenians”. Herodotus (6,87) informs us that the Athenians celebrated there a great four-yearly festival and Thucydides (8.4.1) that they fortified the cape during the Peloponnesian war (413/412 BC). Poseidon’s sanctuary is mentioned by the tragedians Euripides and Sophocles and the comic poet Aristophanes.

Information is derived from writers like Strabo (*Geography*, 1st cent. BC – 1st cent. AD) and Stephanus of Byzantium (*Ethnika*, w. *Sounion*, 6th cent. AD). A concise account was written by the traveler Pausanias (*Description of Greece*) in the 2nd cent. AD, when the sanctuary of Poseidon had declined and the temple of Athena was already deconstructed to the foundation level and transported to the Athenian agora. The traveler wrongly mentions that in the temple visible on the cape Athena was worshipped, a misconception that lasted until 1899, when inscriptions found in the excavation proved that the temple was dedicated to Poseidon.

The temple of Athena was recognized by its odd architectural plan, described by the Roman architect Vitruvius (*De Architectura*, 1st cent. BC).

Travelers and Archaeologists at Sounion

From the 17th century on foreigner travelers (G. Wheler / 1676, J.-D.Le Roy / 1754, R. Chandler / 1765, E. Dodwell /1805, A. Blouet /1829 et al.) to Sounion viewed the ruined temple of Poseidon in a romantic mood. The standing columns made the cape known as *Kavokolones*.

Blouet, as archaeologists and architects of the Dilettanti Society had done (1797), attempted to draw and study the ruins, proceeding also to partial excavation of the sanctuary gateway. Romantic visitors of the temple, like Lord Byron in 1810, engraved their names on the marbles.

The scholarly investigation of the Poseidon temple started in 1884 by the archaeologist – architect W. Dörpfeld, Director of the German Archaeological Institute. The archaeologist Valerios Staes excavated systematically (1897-1913), expenses of the Archaeological Society in Athens, the sanctuaries, the wall and the settlement.

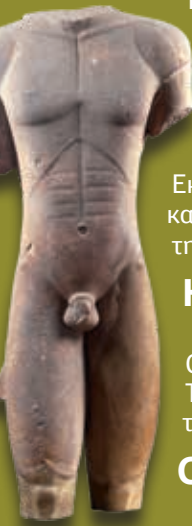
Works for the restoration of the temple are ongoing since 1874, while its present state is a result of the work conducted by the Greek Archaeological Service in the 1950s, under the architect – archaeologist Anastasios Orlandos, an expert on the monument.

ΤΟ ΙΕΡΟ ΤΕΜΕΝΟΣ ΤΟΥ ΠΟΣΕΙΔΩΝΟΣ

Η ιστορία του ιερού

Σούνιον ιρόν άκρον Αθηναίων (Οδύσσεια, γ 278)

Ο Όμηρος μαρτυρεί για την ιερότητα του χώρου τουλάχιστον από τον 8^ο αι. π.Χ. Στην αρχαϊκή περίοδο (7^{ος} – 6^{ος} αι. π.Χ.) το ιερό ήταν ακμαίο, αν και χωρίς μνημειακή διαμόρφωση. Πλήθος αφιερωμάτων των πιστών βρέθηκαν θαμμένα σε αποθέτες, όπου συγκεντρώθηκαν μετά την καταστροφή του ιερού από τους Πέρσες το 480 π.Χ. Προς τα τέλη της αρχαϊκής περιόδου άρχισε να κτίζεται μνημειώδης ναός από πωρόλιθο, ο οποίος καταστράφηκε από τους Πέρσες πριν ολοκληρωθεί. Ο ναός ανοικοδομήθηκε πάνω στα θεμέλια του προηγούμενου περί το 444 – 440 π.Χ. Στα κλασικά και ελληνιστικά χρόνια (5^{ος} – 2^{ος} αι. π.Χ.) το ιερό ήταν πολυσύχναστο. Εκεί διοργανωνόταν κάθε τέσσερα χρόνια λαμπρή γιορτή, στην οποία οι επίσημοι κατέπλεαν με θεωρικό πλοίο, όπως στο ιερό της Δήλου. Το ιερό εγκαταλείφθηκε με την παρακμή της αρχαίας θρησκείας και ο ναός σταδιακά ερειπώθηκε.

Άγαλμα κούρου, αφιέρωμα, 590 π.Χ.
Votive statue of a young man, 590 BC

Η μορφή του ιερού

Το τέμενος του Ποσειδώνος καταλαμβάνει έκταση περίπου 5 στρεμμάτων. Ορίζεται με κτιστό περίβολο και είναι προσιτό μέσα από μνημειώδες πρότυλο στα ΒΑ. Το σημαντικότερο οικοδόμημα είναι ο ναός του Ποσειδώνος στο νότιο τμήμα του, ενώ την ΒΔ πλευρά του καταλαμβάνουν η μεγάλη βόρεια και η μικρότερη δυτική στοά.

Ο ναός του Ποσειδώνος

Ο δωρικός ναός που βλέπουμε σήμερα οικοδομήθηκε από τοπικό μάρμαρο της Αγριλέζας πάνω στα ερείπια του αρχαϊκού ναού. Την αετωματική στέγη επέστεφαν ανθεμωτά ακρωτήρια. Τουλάχιστον το ανατολικό αέτωμα (στην πλευρά της εισόδου) κοσμήτο με αγάλματα. Στην ίδια πλευρά, ανάγλυφη ζωφόρος περιέτρεχε το εσωτερικό του πτερού στο πάνω μέρος. Οι πλάκες της ζωφόρου από μάρμαρο της Πάρου εικονίζουν σκηνές από την Κενταυρομαχία, Γιγαντομαχία και τους άθλους του Θησέα. Πρόκειται για αλληγορία της νίκης των Ελλήνων με πρωτοστάτες τους Αθηναίους κατά των Περσών, της υπεροχής της Αθηναϊκής δημοκρατίας έναντι της ανατολικής απολυταρχίας. Αποδίδεται στον ίδιο αρχιτέκτονα με τους ναούς του Ηφαίστου («Θησείο») στην Αγορά, του Άρεως στις Αχαρνές και της Νεμέσεως στο Ραμνούντα.

THE SANCTUARY OF POSEIDON

The History of the Sanctuary

Sounion, the sacred point of the Athenians (Odyssey, c 278)

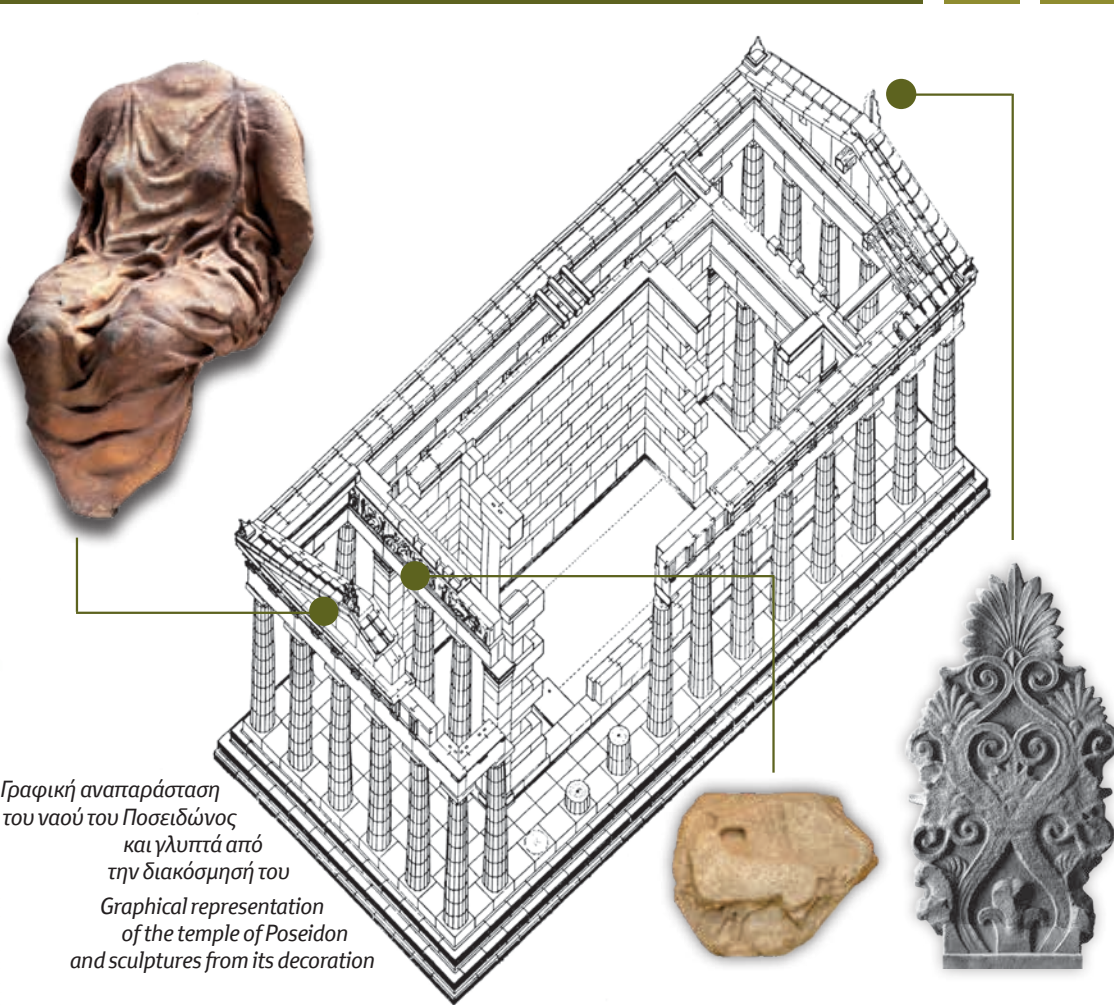
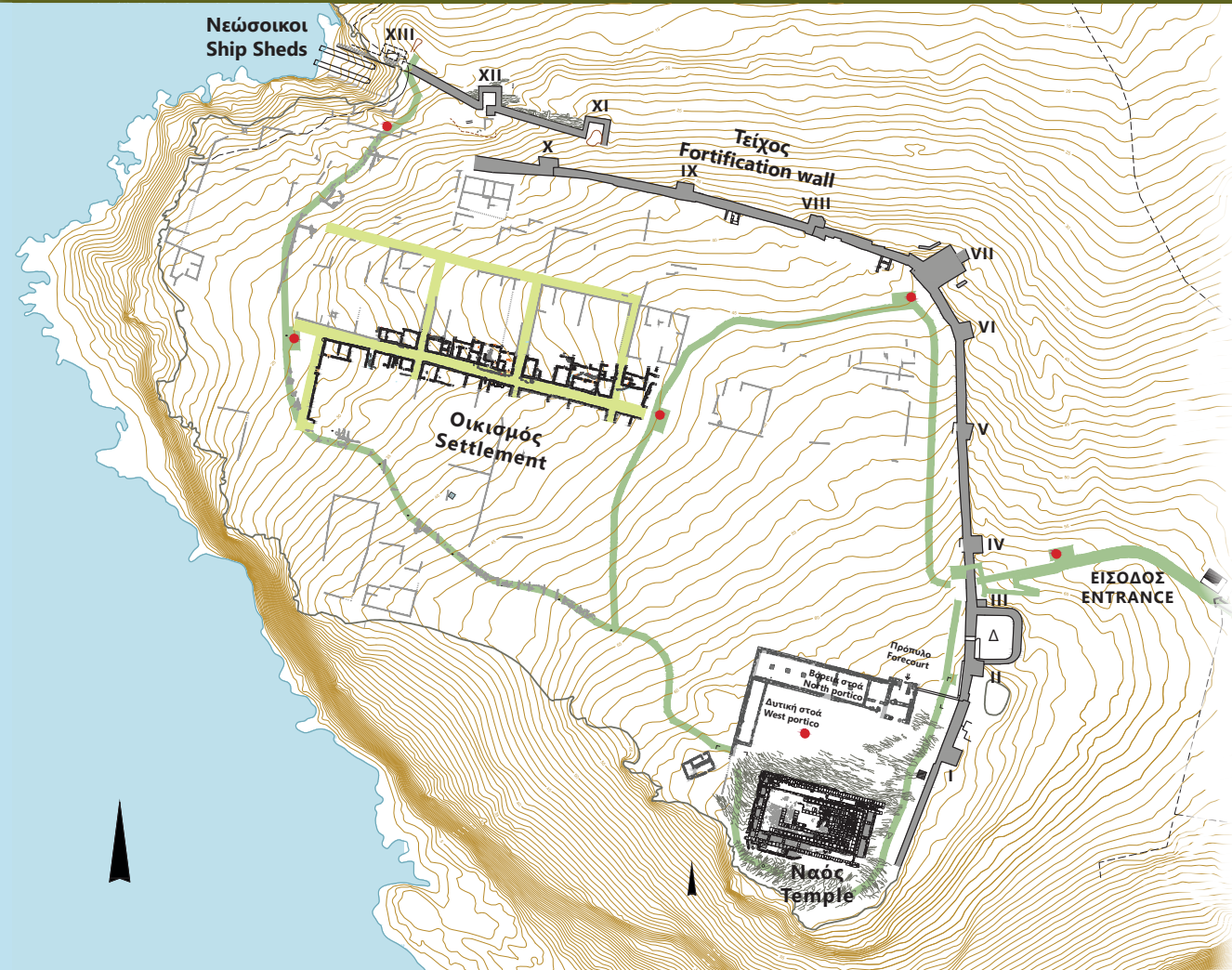
Homer testifies to the sacredness of the area at least from the 8th century BC. In the Archaic period (7th– 6th cent. BC) the sanctuary was thriving, though lacking monumental arrangement. Plenty of votive objects were found buried in depositors, gathered there following the destruction of the sanctuary by the Persians in 480 BC. At the end of the Archaic period construction of a monumental temple of limestone began, which was destroyed by the Persians before being completed. The temple was rebuilt on the foundations of the previous one around 444–440 BC. In the Classical and Hellenistic times (5th – 2nd cent. BC) the sanctuary was frequently visited. A grand four-yearly festival was organized, officials sailing there in a sacred ship, as in the sanctuary on Delos island. With the decline of Greek religion the sanctuary was abandoned and the temple gradually decayed.

The Buildings of the Sanctuary

The sacred precinct of Poseidon, occupying the highest area in the fortress, is defined by a wall on a surface of around 5000 m². It was entered through a monumental gateway at the NE. The most important building is the temple of Poseidon, in the south part, while the NW part is occupied by the big north portico and the smaller west one.

The Temple of Poseidon

The doric temple seen today was built of local marble from the Agrileza quarries on top of the destroyed archaic temple. Palmette antefixes crowned the gable roof. At least the east pediment (on the entrance side) was decorated with statues. On the same side a relief frieze was running on the top of the interior of the colonnade. On the Parian marble frieze slabs scenes of the Centaur battle, the Giant battle and the deeds of Theseus are sculpted, an allegory for the victory of the Greeks led by the Athenians against the Persians and for the superiority of the Athenian democracy over the eastern monarchy. The temple is attributed to the same architect with the ones of Hephaistos (“Theseion”) at the Athenian agora, Ares at Akharnes and Nemesis at Ramnous.

Κεφαλή της θεάς Αθηνάς
Head of the goddess Athena

Χάλκινα νομίσματα • Bronze coins

Αθηνών, 322-307 π.Χ.
of Athens, 322-307 BC

Μεγάρων, περί το 300 π.Χ.
of Megara, about 300 BC

Αλεξανδρείας, περί το 300 π.Χ.
of Alexandria, about 300 BC

Φρούριο - Οικισμός • Fortress - The Settlement

Φρούριο: τα τείχη

Η πόλη – κράτος των Αθηνών για την προστασία της είχε οχυρώσει θέσεις στρατηγικής σημασίας στις ακριτικές της περιοχές. Μια τέτοια θέση ήταν το ακρωτήριο του Σουνίου.

Τα τείχη εκτείνονται σε μήκος περίπου 400 μ. στην βόρεια και ανατολική πλευρά αποκόπτοντας το ακρωτήριο από την ξηρά. Περικλείουν έκταση 40 περίπου στρεμμάτων, την οποία καταλάμβανε το ιερό του Ποσειδώνος και οικισμός του δήμου των Σουνιέων. Το τείχος, πλάτους 3 - 3,5 μ., αποτελείται από δύο παράλληλα κτιστά μέτωπα, με γέμισμα από λίθους και χώμα, και ενισχύεται με δέκα τρεις ορθογώνιους πύργους. Δεν παρουσιάζει ενιαία εικόνα, καθώς ανάλογα με τις αμυντικές ανάγκες που προέκυπταν στο πέρασμα των χρόνων είχε υποστεί επισκευές και προσθήκες. Στην εσωτερική όψη, αποκαλύφθηκαν δύο κλίμακες ανόδου στο ανώτερο τμήμα του. Η πύλη εισόδου εντοπίζεται στα ΒΔ και είναι προσιτή από το λιμάνι.

Ο οικισμός

Το μεγαλύτερο μέρος του φρουρίου καταλαμβάνει ένας οικισμός. Κύριο στοιχείο είναι μια κεντρική οδός, πλάτους 3 – 3,60 μ., που αποκαλύφθηκε σε μήκος 100 μ. και ανηφορίζει την πλαγιά από Δ προς Α. Εκατέρωθεν της οδού αναπτύσσονταν κανονικά οικοδομικά τετράγωνα (30X30 μ.), που ορίζονταν με στενότερες οδούς, κάθετες στην κεντρική. Κάθε οικοδομικό τετράγωνο πρέπει να περιελάμβανε τέσσερις οικίες, από τις οποίες είναι ορατό μόνο ένα τμήμα τους. Στον οικισμό διέμενε η στρατιωτική φρουρά. Ωστόσο, η οργάνωσή του, η μορφή των κατοικιών και τα κινητά ευρήματα δείχνουν ότι πρόκειται μάλλον για την κεντρική κώμη του δήμου των Σουνιέων. Είχε μακροχρόνια διάρκεια και τα οικήματα είχαν υποστεί πολλές επισκευές και μετασκευές. Η φάση που είναι ορατή ανήκει στα ελληνιστικά χρόνια (3^{ος} – 2^{ος} αι. π.Χ.).

Το λιμάνι και οι νεώσοικοι

Το λιμάνι του Σουνίου βρισκόταν στον αμμώδη όρμο βόρεια του φρουρίου, προστατευμένο από τους βορείους ανέμους. Αποτελούσε προωθημένη ναυτική βάση των Αθηναίων, αλλά και εμπορικό σταθμό. Τα εμπορικά πλοία ήταν δυνατόν να σύρονται στην αμμώδη παραλία, ενώ για τη στάθμευση και συντήρηση των πολεμικών κατασκευάσθηκαν νεώσοικοι.

Ένας νεώσοικος δύο πλοίων λαξεύθηκε στην βραχώδη ακτή του ακρωτηρίου στην είσοδο του όρμου. Πρόκειται για μια ορθογώνια εσοχή, πλάτους 11,50 μ., η οποία εισχωρεί στο πρανές σε μήκος 20,50 μ. Κατά μήκος του επικλινούς δαπέδου είχαν λαξευθεί δύο παράλληλες τάφροι βάθους 1,25 μ. για την ανέλκυση – καθέλκυση των πλοίων. Ένας ακόμα νεώσοικος ενός πλοίου εντοπίστηκε ανατολικότερα.

Πήλινα λυχνάρια και σκύφοι, 3^{ος} – 2^{ος} αι. π.Χ.

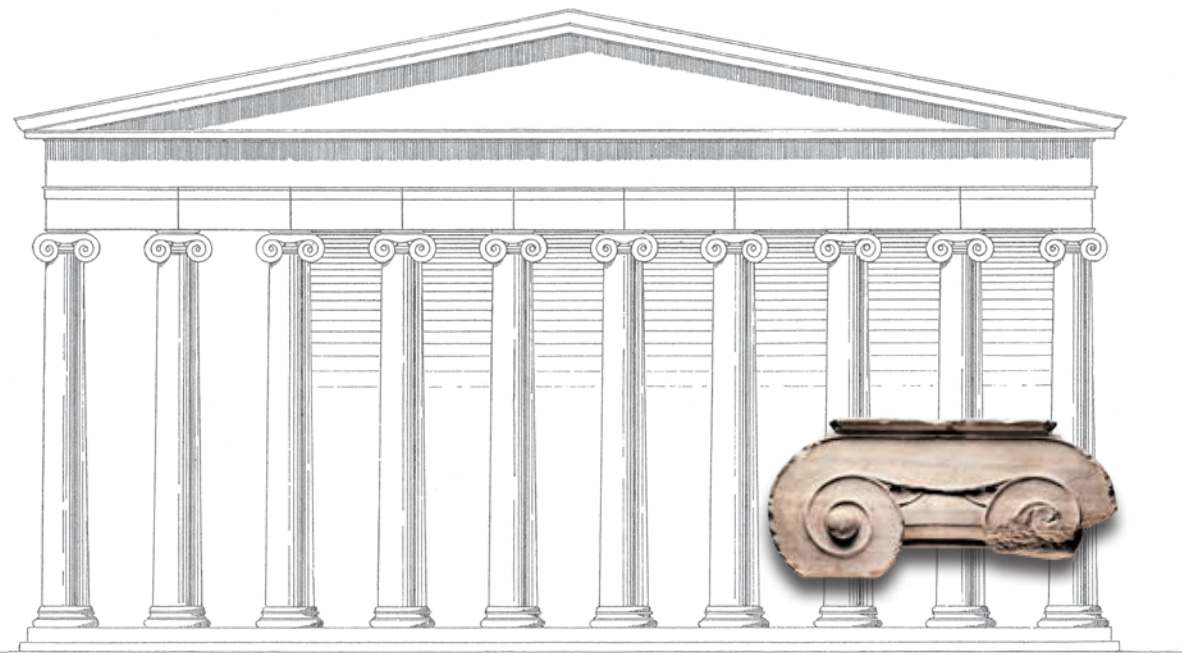
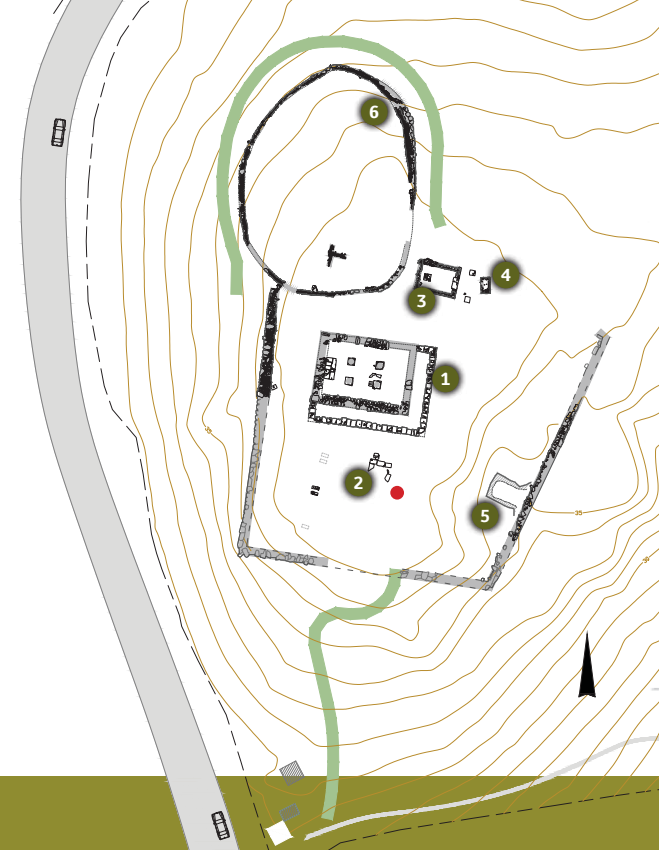
Clay lamps and bowls, 3rd – 2nd cent. BC

Χάλκινες αιχμές βελών
Bronze arrowheads

Αγαλμάτιο της θεάς
Δήμητρας
Statuette of the goddess
Demeter

Γραφική αναπαράσταση του ναού της Αθηνάς και κιονόκρανο

Graphical representation of the temple of Athena and a column capital

Αναθηματικό ανάγλυφο του «αυτοστεφανούμενου αθλητή», περί το 460 π.Χ.

Votive relief of the "self-crowning athlete", about 460 BC

Το ιερό της Αθηνάς Σουνιάδος • The Sanctuary of Athena at Sounion

11

ΤΟ ΙΕΡΟ ΤΕΜΕΝΟΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΣΟΥΝΙΑΔΟΣ

Βρίσκεται στην κορυφή ενός χαμηλού λόφου περί τα 400 μ. βορειοανατολικά του ιερού του Ποσειδώνος, προσιτό κατευθείαν από το λιμάνι. Τραπεζιόσχημος περίβολος (περίπου 46,50X44 μ.) από πωρόλιθο περιτρέχει την ισοπεδωμένη κορυφή του λόφου και ορίζει το ιερό, στο οποίο περιλαμβάνονται ο ναός της Αθηνάς, ο μικρός ναός και ο αποθέτης. Αμέσως προς Β βρίσκεται αρχαιότερος ιερός περίβολος, ο αποκαλούμενος του «Φρόντιος». Οι ναοί του ιερού αποδομήθηκαν κατά την πρακτική των ρωμαϊκών χρόνων σχετικά με τους εγκαταλείμμενους ναούς της περιφέρειας, και μεταφέρθηκαν με σκοπό τον εξωραϊσμό της Αγοράς του άστεως.

Στο **ναό της Αθηνάς** (16,40X11,60 m) **(1)** ο σηκός περιβάλλεται από κιονοστοιχία μόνον στην ανατολική και νότια πλευρά. Οι μαρμαρίνοι, αρράβδωτοι κίονες επιστέφονταν με ιωνικά κιονόκρανα. Στο πίσω μέρος του σηκού διατηρούνται τα θεμέλια από το βάθρο του λατρευτικού αγάλματος της θεάς. Ο βωμός των θυσιών **(2)** βρίσκεται νότια του ναού, προφανώς, γιατί στα νότια υπάρχει ευρύχωρο πλάτωμα κατάλληλο για να συγκεντρωθούν οι πιστοί και να στηθούν τα αφιερώματα. Ο ναός χτίστηκε γύρω στα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. Σύμφωνα με άλλη άποψη, ο σηκός προϋπήρχε των Περσικών πολέμων και απλώς προστέθηκαν οι εξωτερικές κιονοστοιχίες.

Ο **μικρός ναός** (4,96X6,80 μ.) **(3)** βρίσκεται στα ΒΑ και αποτελείται από έναν απλό σηκό με δύο κίονες στην πρόσοψη (πρόστυλος). Στο πίσω μέρος του σηκού υπάρχει η βάση για το λατρευτικό άγαλμα, από γκρίζο μάρμαρο Ελευσίνας. Μπροστά από την πρόσοψη βρίσκεται ο ορθογώνιος βωμός **(4)**. Ο ναός ήταν πιθανώς αφιερωμένος στην θεά Αρτέμιδα. Χρονολογείται στην αρχαϊκή περίοδο (600-550 π.Χ.) και καταστράφηκε από τους Πέρσες (480 π.Χ.). Κατ' άλλους, είναι σύγχρονος ή και νεώτερος από το μεγάλο ναό της Αθηνάς.

Ο αποθέτης

Στη νοτιοανατολική πλευρά του ιερού υπάρχει όρυγμα βάθους 15 μ., προσιτό με 15 λαξευτές βαθμίδες. Η αρχική χρήση του είναι ασαφής, αλλά στη συνέχεια, πιθανώς μετά τα Περσικά, αποτέθηκαν εκεί τα παλαιά αφιερώματα (όπλα, αγγεία, ειδώλια κ.α.), που χρονολογούνται από τον 9^ο αι. π.Χ. μέχρι τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. οπότε το όρυγμα καλύφθηκε **(5)**.

Ο περίβολος του «Φρόντιος»

Στα ΒΔ, ένας σχεδόν κυκλικός περίβολος από ημίεργους ογκόλιθους ορίζει ένα τέμενος που προϋπήρχε του ιερού της Αθηνάς **(6)**. Στο τέμενος αυτό, μάλλον ένα ιερό άλσος, λατρευόταν κάποιος ήρωας, ίσως ο Φρόντις, οπηδαλιούχος στο πλοίο του Μενελάου κατά την επιστροφή από την Τροία στη Σπάρτη, ο οποίος πέθανε και τάφηκε στο Σούνιο (Οδύσσεια γ 276-285).

Το αρχαίο τέμενος καθώς και ο αποθέτης με τα παλαιότερα ευρήματα είναι μάρτυρες μιας πανάρχαιας λατρείας που ξεκίνησε στην περιοχή του ιερού της Αθηνάς.

THE SANCTUARY OF ATHENA AT SOUNION

The top of a low hill about 400 m to the NE of the sanctuary of Poseidon is occupied by the sanctuary of Athena. A trapezoid enclosure of limestone (about 46.50X44 m) runs around the flattened top of the hill and defines the sanctuary with the temple of Athena, the small temple and the depositor. Right to the north, an older sacred precinct is located, the so called "of Phrontis". The temples of the sanctuary were deconstructed, as usually practiced in the Roman period with the abandoned temples in the periphery, and transported to adorn the Athenian agora.

At the **temple of Athena** (16.40X11.60 m) **(1)** the cella was bordered by a colonnade only on the east and south sides. The marble columns were unfluted, with ionic capitals. In the back of the cella the foundation of the pedestal for the cult statue is preserved. The altar **(2)** is placed south of the temple, apparently because the spacious plateau at the south was suitable for the worshipers to gather and for the offerings to be placed. The temple was built around the middle of the 5th cent. BC. According to another view, it predated the Persian wars and only the exterior colonnades were added.

The **small temple** (4.96X6.80 m) **(3)** is located at the NE consisting of a cella with two columns in the front. In the back the base for the cult statue is of grey marble of Eleusis. Opposite the main side the altar is located **(4)**. The temple was probably dedicated to the goddess Artemis. It dates to the Archaic period (600-500 BC) and was destroyed by the Persians (480 BC). According to another opinion it is contemporaneous with or later than the big temple of Athena.

The Depositor

In the SE area of the sanctuary there is a wide trench 15 m deep accessible through 15 hewn steps. The initial use remains obscure. Later, probably after the Persian wars, the old offerings (weapons, vases, figurines etc) were deposited in it. They date from the 9th to the mid 5th cent. BC, when the trench was covered **(5)**.

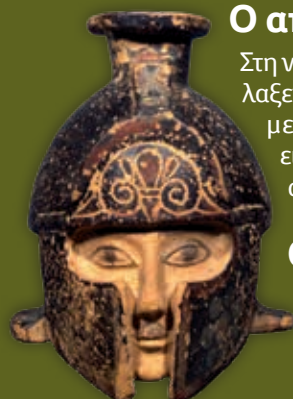
The Precinct of "Phrontis"

At the NW part an almost circular wall of roughly hewn large stones defines a precinct older than this of Athena **(6)**. In the precinct, apparently a sacred grove, a hero was worshipped, probably Phrontis, the helmsman in Menelaus' ship during the return from Troy to Sparta, who died and was buried at Sounion (Odyssey, c 276-285).

The old precinct and the depositor with the oldest of the finds evidence a most ancient cult that had started in the area of the Athena sanctuary.

Πήλινος πίνακας με παράσταση πολεμικού πλοίου με πηδαλιούχο, αφιέρωμα, περί το 690 π.Χ.

Votive clay panel depicting a warship with the helmsman, about 690 BC

Αγγείο από τη Ρόδο, αφιέρωμα, 6^{ος} αι. π.Χ.
Votive vase from Rhodes, 6th cent. BC

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
Β' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων
Hellenic Ministry of Culture and Sports
2nd Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ:
 ΑΤΤΙΚΗ 2007 – 2013

συγχρηματοδοτούμενο από την Ελλάδα
 και την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΤΠΑ)

REGIONAL OPERATIONAL PROGRAM:
 ATTICA 2007 -2013

co-financed by Greece and the European Union (ERDF)

Κείμενα:
Μετάφραση:
Επεξεργασία σχεδίων:

Δρ Ελένη Ανδρίκου, αρχαιολόγος
 Χρυσούλα Γραϊκά
 Κωνσταντίνα Δελή,
 Γεωργία Χριστοφίδου, σχεδιάστριες
 Ελίνα Πορτελάνου, τοπογράφος
 Αρχείο Β' ΕΠΚΑ, ΤΑΠΑ, ΕΑΜ
 Αθηνά Ιακωβίδου
 Horizon

Φωτογραφίες:
Art director:
Σχεδιασμός - Παραγωγή:

Dr Eleni Andrikou, archaeologist
 Chrysoula Greka
 Constantina Delis, Georgia Christophidou, designers
 Elina Portelanou, topographer
 Archives 2nd EPKA, ARF, NAM
 Athina Iakovidou
 Horizon

Text:
Translation:
Plan processing:

Photographs:
Art director:
Design - Production:

ISBN 978-960-88795-4-6